

Бурлука Олена Вікторівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: lena.burluka@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-0378-3763

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО САМООСВІТИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Досліджено проблему формування здатності до самоосвіти особистості як складову особистісного розвитку, як гарантію збереження професіонала в умовах динамічно мінливої суспільної практики та збагачення загальної культури. Самоосвіту особистості в сучасних умовах слід розглядати як систему оновлення, розширення і поглиблення раніше отриманих знань, а також удосконалення практичних навичок, уміння щодо їх отримання й осмислення з метою досягнення високого рівня професійної майстерності та загальної культури. Прийоми, методики і в цілому досвід самоосвіти засвоюються і накопичуються особистістю в процесі навчання в загальноосвітній школі, розвиваються і систематизуються в умовах вищої. Отже, формування здатності до самоосвіти – обов'язкова необхідність сучасного освітнього процесу.

***Ключові слова:** самоосвіта особистості, самоосвітня діяльність, формування, здатність, самоосвітня активність, саморозвиток, самовдосконалення.*

Постановка проблеми. Ті соціокультурні і соціально-економічні зрушення, що відбуваються у світі, обумовлені переходом до інноваційної економіки знань, де пізнавальна активність стає невід'ємною компонентою способу життя особистості. Культура інформаційного суспільства базується на можливостях особистості використовувати навчання впродовж життя, що вже стало основою вибору власного шляху, конкурентоспроможності і самореалізації. Робота з інформацією, її виробництво і використання на базі комп'ютерних технологій для більшості активного населення стає основним видом діяльності. Інформаційні мережі використовують для виробництва, розподілу і передачі знань, змінюють знакові системи і способи взаємодії людей. Сучасні інтеграційні процеси привели до переосмислення місця і ролі людини в суспільстві, переоцінки її інтелектуального, емоційного, творчого потенціалу. Здійснення концепції безперервної освіти передбачає самостій-

ність, ініціативність, гнучкість мислення, мобільність. Вимогою часу стає здатність особистості до самонавчання, саморозвитку, самоствердження і реалізації своїх можливостей. Пріоритетним стає вміння самостійно працювати з інформацією, використовуючи різні її джерела і технології обробки. Тому особлива роль в інформаційному суспільстві належить самоосвіті особистості, яка стає домінантним видом діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розумінню механізмів самоосвітньої діяльності присвячені дослідження Д. Б. Богоявленської, В. М. Дружиніна, В. П. Зінченко, А. Ю. Козпревої, А. К. Маркової, А. М. Матюшкіна, Я. А. Пономарьова, А. Е. Симановського, С. Д. Смірнова, Ю. Б. Татанова, Г. Д. Чистякової, Н. М. Яковлевої. Самоосвітня діяльність розглядається в деяких дослідженнях як процес (А. Баранніков), як засіб пошуку і засвоєння соціального досвіду (Г. Серіков), як процес довершення самоосвітніх умінь щодо освоєння певних елементів соціального досвіду (Ю. Калугін). Організаційні аспекти самоосвітньої діяльності вивчали Г. С. Альтшуллера, В. П. Беспалько, Т. Г. Браже, К. Я. Вазіна, С. Г. Вершловський, М. В. Кузьміна, І. Я. Лернер, В. Я. Ляудіс, М. Н. Скаткін, І. Ф. Харламов, В. С. Шубинський. Автори виділяють інтелектуальний і організаційний напрями, а також суттєву роль відводять психологічному підґрунтю самоосвітньої активності особистості.

Разом із тим вищенаведений аналіз наукового доробку з проблеми нашого дослідження дозволяє констатувати, що формуванню здатності особистості до самоосвіти в умовах інформатизації суспільства не приділена належна увага.

Формулювання цілей. У даному дослідженні планується розглянути, як в умовах інформатизації суспільства формується здатність особистості до самоосвіти, актуалізується проблема підготовки фахівців, готових до постійного оновлення знань, умінь, навичок.

Виклад основного матеріалу. В інформаційному суспільстві сфера знання – вісь, навколо якої організуються нові технології, економічне зростання, соціальна стратифікація. Важливість освіти в цьому типі суспільства безперечна, а його технології зазнають кардинальних змін у поступовому зміщенні до домінування самоосвіти особистості. Тому спостерігається тенденція, коли самоосвітні процеси, що протікають стихійно, набувають більш усвідомлених і організованих форм, а самоосвіта як складова різноманітних видів діяльності людини поступово займає домінантні позиції. А. Субетто вважає, що на зміну інформаційному суспільству приходить освітнє суспільство, коли настане випереджаючий розвиток якості людини, якості освітніх систем у суспільстві, якості громадського інтелекту [4, с. 27–28]. Один з основних результатів інформаційної революції пов'язаний із трансформацією способу життя людей, підвищенням ролі самоосвіти, оскільки вона забезпечує роботу людини з інформацією і придбання нових знань.

Ідея соціокультурної обумовленості знання важлива для виявлення місця і ролі самоосвіти в процесі виникнення, функціонування і трансляції знання, дослідження соціокультурних чинників детермінації самоосвітньої діяльності. Виробництво і споживання нового знання – основа всієї сучасної економічної системи, воно стає джерелом нововведень і основою соціальної організації. Е. Тоффлер зазначає, що знання зменшують потребу в сировині, праці, часі, просторі, капіталі і інших ресурсах, стаючи незамінним засобом – основним ресурсом сучасної економіки, цінність якого постійно росте [5, с. 35]. Знання є екзистенціальною детермінантою людського мислення і конкретно-історичного соціального контексту, це – складна інтегральна система, що втілює можливості, підсумки, перспективи пізнання й існування світу. Соціальна адаптація пов'язана із засвоєнням індивідом накопиченого людством досвіду спілкування, праці, пізнання, традицій, норм і правил поведінки, тобто привласненням соціально-типового досвіду тощо. Ці вимоги є для індивіда орієнтиром, метою, якої слід досягти, тому поняття «знання» інтерпретується надзвичайно широко і включає практично всю гаму продуктів культури.

Існує зв'язок між істинністю будь-якого знання і його конкретно-історичним соціальним контекстом, у рамках якого воно виникає. Тому типи мислення можуть бути адекватно зрозумілі тільки при виявленні їх соціальних коренів. К. Мангейм вважає, що не може бути знання взагалі, воно є знанням лише з певної позиції: «...Мыслят не люди как таковые и не изолированные индивиды осуществляют процесс мышления, мыслят люди в определенных группах, которые разработали специфический стиль мышления в ходе бесконечного ряда реакций на типичные ситуации, характеризующие общую для них позицию» [3, с. 8–9]. Життєвий досвід спілкування наводить нас на думку, що навіть при повній однотайності та згоді в думках ми ніколи не виражаємо ці думки абсолютно однаково. Ми переконані, що знання належить кожному з нас, ми його набуваємо в результаті нашого життєвого досвіду і навчання. Ми можемо навчитися багато чому від інших людей. Воно може бути записане в книгах або занесене в комп'ютерні мережі, але доки знання не прочитане і не засвоєне, воно залишається більш-менш організованою сумою знаків, сенс яким може надати тільки людина.

Проблема соціального розподілу знання безпосередньо пов'язана з процесами самоосвіти особистості. Соціальний запас знання не дається людині в усьому обсязі, а інтегрується з розрізнених елементів власного знання. Ідея запасу знання, що формується в інтерактивній взаємодії і його постійній зміні в процесі інтерпретативної активності особистості, що визначається її біографічними характеристиками, надзвичайно важлива для розуміння діалогової суті самоосвіти, процесів становлення і формування самоосвітньої актив-

ності особистості. А. Щюц ставить проблему соціального розподілу знання, говорячи про те, що запас наявного знання у людей розрізняється його обсягом, якістю і структурою [6, с. 132]. Самоосвіта може бути визначена як процес формування (утворення) сфери знання соціального суб'єкта, обумовлений комплексною дією соціорегулятивних механізмів (потреби, інтереси, мотиви, цілі, ціннісні орієнтації). Тобто система цінностей визначає спрямованість самоосвіти, і тому суб'єкта самоосвіти доцільно розглядати як емпіричне «Я» в контексті повсякденності, що характеризується цілісністю. «Я» як творець для себе є творцем не лише життєвого світу, але і світів найвищих значень (науки, мистецтва, релігії тощо), відтворюючи знання наукове, освітнє, повсякденне тощо.

Сьогодні інформаційні технології – це способи і методи діяльності людини, що базуються на виробництві, відтворенні, пошпренні та споживанні інформації, з метою досягнення поставлених цілей і завдань. Різновидом інформаційних технологій є різні освітні технології, що істотно змінюють характер, зміст і способи громадської та індивідуальної діяльності, набуваючи характеру самостійного отримання знань. Це можуть бути відомості про світ, що оточує нас, стосунки між людьми, про розвиток соціальних процесів, умови життєдіяльності, громадське положення індивідів і соціальних груп тощо. Інформаційні технології зв'язують із комп'ютерами, електронними засобами зв'язку, автоматизованими системами обробки даних. Нові інформаційні і комунікативні засоби міняють принципи організації і функціонування самоосвіти. Вони забезпечують доступність і різноманітність інформації, активізують самоосвітні процеси у виробничій, науковій, управлінській, організаційній, освітній і інших сферах життя. Іншими словами, будь-які технології освіти і самоосвіти завжди були і продовжують залишатися інформаційними.

Інформаційні технології трансформують способи самоосвіти, забезпечуючи доступність інформації, полегшуючи її пошук і в той же час надаючи відповідні інструментальні засоби роботи з нею: логічні, математичні, статистичні тощо. Завдяки комплексному використанню цих засобів створюються умови щодо творчості, оптимізуються можливості і розширюються межі самоосвітньої діяльності. Реалізація особистості обумовлена соціально-економічним контекстом і стимулюється професійно-трудовою діяльністю людини, конкретною економічною ситуацією. Самоосвітня діяльність в умовах інформаційного суспільства стає засобом самовизначення особистості, найважливішою умовою її реалізації. Досвід самооцінки і самоконтролю, прогнозування результату й аналізу наявних способів його досягнення стимулюють виникнення зацікавленого відношення до пізнавальної діяльності і дозволяють реалізувати здібності і творчий потенціал індивіда.

Комп'ютеризація і широке розповсюдження Інтернету посилили насагу до самоосвіти, тому що саме в процесі «взаємодії з екраном» людина дістає нові можливості дізнатися про світ, про проблеми, що її цікавлять. Загальна індивідуалізація життя людини в її соціальному середовищі збігається з можливістю залишитися наодинці з тим знанням, яке людина вибирає і яке їй потрібне, через самостійність у виборі тематики, часу і способу роботи. Народження особливої «екранної» культури, що ґрунтується на комп'ютерно-космічних засобах зв'язку й обробки інформації, призвело до змін комунікативної діяльності, що припускає комплексний спосіб спілкування (екран комп'ютера дозволяє здійснити текстову, графічну, аудіовізуальну, міжособистісну форми самоосвіти). Комп'ютер, що зберігає великий обсяг інформації, здатний швидко її перетворити, знайти потрібне, тому є унікальним і в той же час універсальним засобом самоосвітньої діяльності.

Інформаційному суспільству властивий такий рівень організації духовного виробництва, коли самоосвіта стає нормою існування і видом професійної діяльності особистості. Можна сказати, що самоосвітня сфера певним чином інституалізується. Це пов'язано з тим, що базова система освіти перестає відігравати колишню роль, терміни оновлення фундаментальної освіти різко скорочуються і акцент з освітньої діяльності переноситься на самоосвітню. Це веде до професійного зростання, до успішності та самореалізації особистості в конкурентному середовищі. В умовах інформатизації суспільства самоосвіта дозволяє особистості адекватно оцінювати свої здібності і задатки; формулювати й аналізувати проблеми; визначати стратегію її рішення (здійснювати пошук даних, інформації тощо), ставити реальні цілі; планувати й організувати діяльність, тобто підвищувати свою конкурентоспроможність, планувати і будувати свою професійну кар'єру.

Парадигма освітнього простору з домінантою самоосвіти пов'язана з прагненням особистості зосередитися на собі і служить цілям її вдосконалення, сприяє творчому використанню отриманих знань, що впливає на духовний і освітній потенціал, ступінь розвитку її морального, естетичного, інтелектуального і в цілому – соціально-професійного потенціалу, що є умовою прогресивного розвитку суспільства. Розвиток техніки і технології інформаційного суспільства сприяє формуванню такого типу соціальних стосунків, за якими людина, позбавляючись економічної залежності та різних форм соціального пригнічення, реалізує в самоосвіті свій творчий потенціал, виходячи на новий рівень духовної свободи. Самоосвіта в умовах інформатизації суспільстві відрізняється децентралізованим, мережевим типом організації, демократичністю і вільним вибором тематики і часу засвоєння інформації. Водночас особисті інтереси, раціоналізація людських відносин перетворюють її на ефективну складову будь-якої діяльності. Самоосвіта особистості, таким

чином, з одного боку, є моментом будь-якої освітньої діяльності, оскільки процес інтеріоризації знання для особистості є актом самоосвіти, з іншого – є джерелом розвитку освіти, і тому освітня діяльність, що проявляється у творчій активності, також може бути кваліфікована як самоосвіта.

Висновки. Формування у людини здатності до самоосвіти є на сьогоднішній момент професійною компетенцією в життєдіяльності кожної людини. Здатність до безперервної самоосвіти дозволяє особистості виявляти прогалини у своїх знаннях і вміннях; формулювати освітні й інформаційні запити; оцінювати необхідність тієї або іншої інформації щодо своєї діяльності; здійснювати інформаційний пошук із використанням різних засобів; здобувати інформацію з різних джерел, представлених на різноманітних носіях.

В умовах інформатизації суспільства процес самоосвіти особистості значно поглиблюється і набуває нових рис. Це пов'язано з тим, що діяльність більшої частини членів цього суспільства базується на створенні, споживанні та поширенні інформації, тому самоосвіта особистості має тенденцію до надбання статусу провідного виду діяльності. Інформаційні технології, комп'ютерно-космічні засоби зв'язку й обробки інформації трансформують комунікативну технологію і технологію самоосвітнього процесу. Ці технології можуть здійснюватися як самостійно, так і за допомогою комп'ютера. Породжувана соціокультурними процесами в суспільстві – розвитком мас-медіа і систем комунікації – диференціація знання на елітарне і масове справляє вплив і на самоосвітні стратегії особистості. У культурі інформаційного суспільства домінують декілька стратегій самоосвіти: релігійна, культуроцентрична, техноцентрична, соціоцентрична, екоцентрична тощо. Самоосвіта, як і в доіндустріальний період, реалізується в контексті конкретної діяльності, але високий рівень розвитку інформаційного суспільства перетворює цю діяльність на інноваційний творчий процес, тому соціоцентрична стратегія самоосвіти, пройшовши тривалий еволюційний шлях, трансформується в індивідоцентричну, яка орієнтована не лише на підвищення індивідуальних можливостей у процесі праці та громадської діяльності, але і як умова підйому загальної культури окремої особистості й усього суспільства в цілому. Відповідно до соціального статусу і соціальних ролей особистості моделі самоосвіти диференціюються на професійні, політичні, правові, економічні, етичні, естетико-художні, екологічні, релігійні тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлука О. В. Самоосвіта як запорука конкурентоспроможності особистості. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2013. №4 (19). С. 210–222.

2. Бурлука Е. В. Самообразование личности как социально-педагогическая проблема: монография. Харьков: ЧПИ «Новое слово», 2008. 180 с.
3. Мангейм К. Диагноз нашего времени. Москва: Юрист, 1994. 700 с.
4. Социология на пороге XXI века. Новые направления исследований. Москва: Интеллект, 1998. 272 с.
5. Тоффлер Э., Тоффлер Х. Создание новой цивилизации. Политика Третьей Волны. Новосибирск: Сиб. молодеж. инициатива, 1996. 45 с.
6. Щюц А. Структура повседневного мышления. *Социологические исследования*. 1988. №2. С. 132–141.

REFERENCES

1. Burluka O. V. (2013). Samoosvita yak zaporuka konkurentospromoschnosti osobistosti. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filozofia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy*, 4 (19), 210–222 [in Ukrainian].
2. Burluka E. V. (2008). Samoobrazovaniye lichnosti kak sotzialno-pedagogicheskaya problema. Kharkiv. CPI «Novoye slovo» [in Ukrainian].
3. Mangeym K. (1994) Diagnost nasheho vremeni. Moscow. Jurist [in Russia].
4. Sociologija na poroge XXI veka. Novije napravlenija issledovanij. (1998). Moscow. Intellekt [in Russia].
5. Toffler E., Toffler H. (1996). Sozdaniye novoj civilizacii. Politika Tretjey Volny. Novosibirsk. «Sibirsraja molodyoschnaja initsiativa». 45 [in Russia].
6. Schutc A. (1998). Struktura povsednevnoho mishlenija. *Bulletin of the Sociological researche*, 2, 132–141 [in Russia].

Бурлука Елена Викторовна, кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры культурологии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ СПОСОБНОСТИ К САМООБРАЗОВАНИЮ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

Исследована проблема формирования способности к самообразованию личности как значимая составляющая личностного развития, обогащения его всё новым и новейшим содержанием, как гарантия сохранения профессионала в условиях динамически изменяющейся общественной практики. Самообразование личности в современных условиях следует рассматривать как систему обновления, расширения и углубления ранее полученных знаний, а также как совершенствование практических навыков, знаний, их получения и осмысления в целях достижения высокого

уровня профессионального мастерства и общей культуры. Приемы, методики и в целом опыт самообразования осваиваются и накапливаются личностью в процессе ее учебы в общеобразовательной школе, развиваются и систематизируются в условиях высшей. Следовательно, формирование способности к самообразованию – обязательная необходимость современного образовательного процесса.

Ключевые слова: самообразование личности, самообразовательная деятельность, формирование, способность, самообразовательная активность, саморазвитие, самосовершенствование.

Burluka Olena Viktorivna, candidate of philosophical sciences, associate professor, associate professor of department of cultures of the Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

FORMING OF CAPACITY FOR SELF-EDUCATION OF PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF INFORMATIZATION OF SOCIETY

Problem setting. *Caused by those sociocultural and socio-economic changes that take place in the world and conditioned by passing to the innovative economy of knowledge, where cognitive activity becomes the inalienable component of way of life of personality. The culture of informative society is based on possibilities of personality to use studies during life, that became basis of choice of own way, competitiveness and self-realization already. Work with information, her production and use on the base of computer technologies for majority of active population are the basic type of activity. Informative networks, use for a production, distribution and transmission of knowledge, change the sign systems and methods of cooperation of people. Modern integration processes resulted in rethinking of place and role of man in society, overvalues of her intellectual, emotional, creative potential. Realization of conception of continuous education envisages independence, initiativeness, thinking flexibility*

Recent research and publications analysis. *To understanding of mechanisms of the self-education activity the devoted researches of D. Bogoyavlenska, V. Drucshinina, V. Zinchenko, A. Kozireva, A. Brand, A. Matyushkina, Y. Ponomaryova, A. Simanovskiy, C. Smirnov, Y. Tatanova, G. Chistyakova, N. Yaryleva at al. The self-education activity is examined in some researches as a process (A. Barannikov), as query and mastering of social experience (G. Serikov) facility, as a process of completion of self-education abilities in relation to mastering of certain elements of social experience (Y. Kalugin). The organizational aspects of self-education activity studied G. Altshulera, V. Bepalko at al. Authors distinguish intellectual and organizational directions, and also a substantial role is taken to psychological soil of самоосвітньої activity of personality. At the same time the above-mentioned analysis of scientific work does not allow on issue of our research*

Paper objective. *In this research it is planned to consider as in the conditions of informatization of society the capacity of personality is formed for a self-education, the*

problem of preparation of specialists of the knowledge, abilities, skills, prepared to the permanent updating very important and actual.

Paper main body. To examine problem of forming of capacity for the self-education of personality as a meaningful constituent of personality development, enriching of him all by new and newest maintenance, as a guarantee of maintenance of professional in the conditions of dynamically changeable public practice. Self-education of personality in modern terms it is necessary to examine as a system of updating, expansion and deepening of before gain knowledge, and also perfection of practical skills, abilities of their receipt and comprehension for the achievement of high level of professional mastery and general culture. Receptions, methodologies and on the whole experience of self-education accustoms and accumulates personality in the process of studies at general school, develops and systematized in the conditions of higher. Consequently, forming of capacity for a self-education is an obligatory necessity of modern educational process.

Conclusions of the research. Forming for the man of capacity for a self-education – is, on a today's moment by a professional competence in the vital functions of everybody. A capacity for a continuous self-education allows personalities to find out admissions in the knowledge and abilities; to formulate educational and informative queries; to estimate the necessity of that or other information on the activity; to produce an informative search with the use of different facilities; to obtain information from the different sources presented on various transmitters. In the conditions of informatization of society the process of self-education of personality considerably deepens and acquires new lines. It is related to that activity of greater part of members of this society, is based on creation, consumption and distribution of information, that is why the self-education of personality has a tendency to acquisition of status of leading type of activity.

Keywords: self-education of personality, self-education activity of forming, ability, self-education activity, self-development, self-perfection.

